

STEFAN ROZMARYN

(1908–1969)

W dniu 4 czerwca 1969 r. zmarł Stefan Rozmaryn, profesor zwyczajny Uniwersytetu Warszawskiego, członek rzeczywisty Polskiej Akademii Nauk. Niespodziewana i przedwczesna śmierć przerwała życie Uczonemu w pełnym rozkwicie Jego sił twórczych, w momencie największej aktywności naukowo-badawczej i bardzo intensywnych prac państwowo-administracyjnych. Nauka prawa poniosła stratę dotkliwą i niepowetowaną. Odszedł Uczony wielkiej miary, jeden z tych, których życiorys naukowy stanowi ważny element historii odpowiedniej gałęzi wiedzy.

Urodził się 23 października 1908 r. we Lwowie, tam ukończył szkołę średnią i studia na Wydziale Prawa i Umiejętności Politycznych Uniwersytetu Jana Kazimierza, wykazując już wówczas nieprzeciętne uzdolnienia i predyspozycje do pracy naukowej. Jeszcze przed ukończeniem studiów opublikował swoje pierwsze kilkustronicowe opracowanie o swobodnym uznaniu władz administracyjnych. W roku 1930 uzyskał doktorat prawa na podstawie dysertacji z dziedziny prawa administracyjnego. W następnych latach ogłosił szereg dalszych prac, głównie z zakresu prawa administracyjnego i skarbowego, a także z pogranicza różnych dyscyplin oraz teorii prawa, a tuż przed wojną – swoją rozprawę habilitacyjną o prawie podatkowym i prawie prywatnym.

W 1939 r. zostaje powołany na stanowisko docenta radzieckiego Uniwersytetu we Lwowie, gdzie pełni też do 1941 r. funkcję prodziekana Wydziału Prawa. W tym też czasie uzyskuje, na podstawie całości dorobku naukowego, stopień kandydata nauk prawnych. Później, w latach wojny, jest dziekanem i wykładowcą w Instytucie Prawniczym w Swierdłowsku; wykłada także w Kazaniu. Głównym przedmiotem Jego zainteresowań były w tym czasie instytucje burżuazyjnego prawa państwowego, historia doktryn politycznych, prawo finansowe, a także międzynarodowe prawo prywatne.

Z chwilą powstania Związku Patriotów Polskich, staje w szeregach tej organizacji, podejmując w niej aktywną działalność.

Po powrocie do kraju w 1946 r. rozpoczyna pracę w Ministerstwie Sprawiedliwości jako naczelnik wydziału w departamencie ustawodawczym. W maju 1948 r. powołany zostaje na stanowisko dyrektora Biura Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów, a następnie – dyrektora generalnego IV zespołu w Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego. W 1950 r. mianowany zostaje dyrektorem generalnym w Prezydium (później – Urzędzie) Rady Ministrów.

Szybko też zdobywa wybitną pozycję w nauce prawa. Publikuje szereg prac z dziedziny prawa państwowego, finansowego i ogólnej teorii państwa i prawa. W lutym 1947 r. zostaje mianowany profesorem nadzwyczajnym Uniwersytetu Warszawskiego w dziedzinie prawa skarbowego. W rok później uzyskuje tytuł profesora zwyczajnego. W tym czasie

obejmuje kierownictwo Katedry Prawa Państwowego UW, z którą do końca życia związana jest Jego działalność naukowa i dydaktyczna.

Od 1952 r. członek-korespondent Polskiej Akademii Nauk, w 1961 r. zostaje wybrany członkiem rzeczywistym PAN. Od początku też, od 1952 r., piastuje nieprzerwanie stanowisko wiceprzewodniczącego lub przewodniczącego Komitetu Nauk Prawnych Akademii.

Członek wielu międzynarodowych towarzystw naukowych i akademii, pełni m.in. w latach 1962–1964 eksponowane funkcje przewodniczącego Międzynarodowego Stowarzyszenia Nauk Prawnych.

W 1965 r. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu nadał Mu tytuł doktora *honoris causa*.

Od 1946 r. jest członkiem i aktywnym działaczem PPR, a następnie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Są to suche fakty. Wprawdzie już same przez się są one bardzo wymowne. Ale za nimi kryje się ogrom pracy na wielu polach: organizatorskiej, dydaktycznej i państwowej, a nade wszystko twórczej pracy naukowo-badawczej.

W tym ostatnim zakresie uderza przede wszystkim rozległość i wielostronność Jego zainteresowań. Jego pierwszą większą publikacją była rozprawa doktorska *Zbiorowe układy pracy*, wydana w 1933 r. Jego ostatnią publikacją przedwojenną jest obszerna monografia *Prawo podatkowe a prawo prywatne w świetle wykładni prawa*. Pierwszą publikacją w Polsce Ludowej jest artykuł *Środki obrotowe przedsiębiorstw państwowych w ZSRR (Zagadnienia prawne)*. A dalej – podręcznik prawa państwowego Polski Ludowej i skrypty wykładów o prawie państwowym współczesnych państw burżuazyjnych, rozprawy i recenzje w zakresie wszystkich bez mała zagadnień prawa państwowego Polski, innych państw socjalistycznych i państw burżuazyjnych, studia prawnoporównawcze w tym zakresie, studia z dziedziny teorii państwa i prawa, jak również z dziedziny prawa finansowego i prawa administracyjnego, a także np. rozprawa o filozofii Nietzschego jako jednym ze źródeł ideologii współczesnego faszyzmu lub informacyjne studium o organizacji szkolnictwa wyższego w ZSRR. Za tymi zainteresowaniami szła żmudna, konsekwentna praca badawcza we wszystkich bez mała dziedzinach prawa; jej wynikiem była niezmierna, stale systematycznie rozszerzana i pogłębiana erudycja. Stefan Rozmaryn uważał – i dał temu także wyraz w jednym z wystąpień publicznych – że „...praca naukowa w dziedzinie prawa po prostu nie pozwala na ograniczanie się do jednej tylko gałęzi prawa (...) dążenie do rozszerzania zainteresowań naukowych jest w pracy naszej nie tylko usprawiedliwione i pożyteczne, ale wprost niezbędne. Specjalizacja jest nam z pewnością potrzebna, ale dialektyka tego zjawiska polega na tym, że rzeczywistym specjalistą może być w nauce prawa jedynie ten, kto nie jest (...) tylko specjalistą!”.

[...]

Które z licznych, ponad dwustu publikacji naukowych Stefana Rozmaryna można by zaliczyć do najważniejszych? Na pewno należy do nich *Polskie prawo państwowe*, pierwszy

w Polsce marksistowski podręcznik prawa państwowego. Na pewno należy do nich *La Pologne*, pisana z myślą o zagranicznym czytelniku monografia ustroju państwowego współczesnej Polski. Nie sposób nie wymienić także choćby tytułem przykładu szeregu innych rozpraw, mniejszych objętością, a przecież tak ważnych naukowo: *Kontrola konstytucyjności ustaw, Sejm i rady narodowe, Podpisanie i ogłoszenie ustawy w PRL, Observations sur le Règlement de la Diète de la RPP, Zasady ogólne kodeksu postępowania administracyjnego, O programie rozwoju państwowości socjalistycznej w ZSRR, Quelques remarques sur le système des règles juridiques de la RPP, Z teorii badań i prac prawno-porównawczych* i wiele, wiele innych.

Za najcenniejszy wszakże dorobek naukowy uznać należy niewątpliwie dwie podstawowe monografie: *Konstytucja jako ustawa zasadnicza Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej* oraz *Ustawa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*. [...] „To świetna książka – pisał o monografii dotyczącej konstytucji Konstanty Grzybowski. – Chyba mało kto, jeśli ktokolwiek potrafi dać tak cienki, precyzyjny wywód czysto prawniczy i w jego świetle pokazać sens polityczny normy konstytucyjnej. Jakże rzadko spotyka się takie połączenie subtelного wyvodu pozornie czysto teoretycznego z kończącymi go bardzo praktycznymi wnioskami”. Obie stanowią w tej chwili fundament naszej wiedzy o najważniejszych źródłach prawa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

W ostatnich tygodniach pracował nad problemem motywacji aktów administracyjnych (referat generalny na ten temat przedstawić miał w 1970 r. na VIII Międzynarodowym Kongresie Prawa Porównawczego) oraz nad wystąpieniem na tegorocznej uroczystości 100-lecia *Société de Législation Comparée*, którego przedmiotem miały być *Badania prawno-porównawcze w PRL (stan, problemy, perspektywy)*. Jeszcze w tym roku miał oddać do druku artykuł *Wyniki i nowe zadania*, traktujący o rezultatach porządkowania normatywnych aktów resortowych, oraz rozprawę *Konstytucja PRL a kodyfikacja prawa cywilnego*. W PWN zapowiedział złożenie w roku przyszłym większej monografii pt. *Ratyfikacja i zatwierdzanie umów międzynarodowych w państwach socjalistycznych Europy* i – w dalszej przyszłości – systemu prawa państwowego PRL. Te prace, niestety, nie ukażą się już nigdy.

Olbrzymi autorytet w środowisku naukowym w kraju był podstawą wybitnej pozycji, jaką zajmował Profesor Rozmaryn w nauce światowej. Wszechstronna erudycja, świetna znajomość współczesnych systemów ustrojowych, zainteresowania i prace prawno-porównawcze, oto walory, które umożliwiały Mu i ułatwiały reprezentowanie nauki polskiej za granicą i odgrywanie w tym zakresie szczególnie eksponowanej roli. Ponad 60 publikacji obcojęzycznych w ciągu ostatnich 20 lat, to miara roli, jaką w tym zakresie spełniał. Był prawdziwym ambasadorem polskiej nauki prawa za granicą.

Od wielu lat działał bardzo aktywnie w Międzynarodowym Stowarzyszeniu Nauk Prawnych (AISJ), najważniejszej światowej organizacji prawników teoretyków. Należał m.in. do głównych inicjatorów i organizatorów międzynarodowej konferencji na temat praworządności socjalistycznej, w Warszawie w 1958 r. Wyrazem uznania dla tej Jego działalności był kolejny wybór, już w przeddzień śmierci, do władz tego Stowarzyszenia.

W swoich obcojęzycznych publikacjach i wystąpieniach na międzynarodowym forum naukowym prezentował przede wszystkim osiągnięcia polskiej nauki prawa i wyniki badań nad instytucjami ustroju politycznego Polski Ludowej. Przedstawiał w sposób głęboko naukowy i pryncypialny założenia naszego systemu politycznego i naszego systemu prawa.

Był także wybitnym teoretykiem i inspiratorem badań prawnoporównawczych. Poświęcił im szereg publikacji, zarówno w kraju, jak i za granicą, skupiając swą uwagę głównie na problemach metodologicznych. Szczególne znaczenie przywiązywał do komparatystyki w zakresie ustrojów państw socjalistycznych, co m.in. znajdowało od wielu lat szerokie odbicie w wykładach uniwersyteckich. Wyrazem uznania Jego wybitnej roli w rozwijaniu tego typu badań było powołanie Go w poczet członków rzeczywistych Międzynarodowej Akademii Prawa Porównawczego w Hadze. Brał udział – często jako referent generalny – we wszystkich ważniejszych kongresach i konferencjach tej Akademii, uczestniczył w programowaniu inicjowanych przez nią badań. Był jednym z inicjatorów zamierzonej jako wielotomowe dzieło Międzynarodowej Encyklopedii Prawa Porównawczego. Pod Jego redakcją przygotowane zostały wydania trzech tomów *Rapport Polonais* – zbiorów referatów polskich na kolejne Kongresy Prawa Porównawczego. Był wreszcie inicjatorem i propagatorem dydaktyki w zakresie prawa porównawczego. Należał do założycieli Międzynarodowego Stowarzyszenia dla Nauczania Prawa Porównawczego. Od wielu lat był stale wykładowcą Międzynarodowego Wydziału Prawa Porównawczego w Strasburgu i zasiadał we władzach tego wydziału.

Rozwijał także międzynarodowe kontakty naukowe na wielu innych płaszczyznach. Uczestnik dorocznych konferencji Międzynarodowego Instytutu Nauk Administracyjnych, uczestnik wielu spotkań międzynarodowych organizowanych w obrębie państw socjalistycznych, posiadał także rozległe kontakty indywidualne i przyjaźnie w całym międzynarodowym środowisku prawniczym.

Działalność naukową łączył ściśle z pracą dydaktyczną oraz stałym intensywnym zaangażowaniem w praktykę życia państwowego. Swoje zajęcia dydaktyczne traktował ze szczególną skrupulatnością. Jego wykłady uniwersyteckie cieszyły się wśród młodzieży uznaniem i popularnością nie tylko ze względu na wzorową jasność konstrukcji i komunikatywność wywodu, lecz przede wszystkim na zawarty w nich ładunek intelektualny, rozległość horyzontów i bogactwo przekazywanej wiedzy. Z roku na rok, wzbogacały się one o nowe elementy, wynikające zarówno z rozwoju instytucji politycznych w świecie współczesnym, jak i z rozwoju myśli naukowej oraz Jego zainteresowań badawczych. W toku wykładów krystalizował się zarys przyszłego podręcznika prawa państwowego, w dostosowaniu do nowego programu nauczania prawa państwowego – z szerokim uwzględnieniem elementów prawnoporównawczych.

Prof. Stefan Rozmaryn położył olbrzymie zasługi w kształceniu i promowaniu młodych kadr naukowych. Pod Jego kierownictwem napisali i obronili swe prace doktorskie, kandydackie, habilitacyjne liczni przedstawiciele młodego, a także średniego już dziś pokolenia pracowników nauki.

I tutaj również uwidacznia się szerokość i wielostronność Jego kompetencji naukowych i zainteresowań. Oprócz najliczniejszej oczywiście grupy konstytucjonalistów, wśród wychowanków Profesora są specjaliści z dziedziny teorii państwa i prawa, historii doktryn politycznych, prawa administracyjnego, prawa pracy. Wielu z nich zajmuje dzisiaj kierownicze stanowiska w strukturze organizacyjnej nauki i szkolnictwa wyższego oraz w aparacie państwowym i politycznym.

Uczestnicy prowadzonego przezeń seminarium mogli podziwiać nie tylko Jego olbrzymią erudycję, ale także ostrość widzenia problemów, celność uwag i siłę argumentacji oraz instruktywny charakter Jego wskazówek i sugestii.

Uczestniczył także w kształtowaniu i organizowaniu życia naukowego w skali szerszej, ogólnokrajowej. Jako współorganizator I Kongresu Nauki Polskiej odegrał ważną rolę w tworzeniu zrębów nowej organizacji nauki i kierowania życiem naukowym w kraju. Jako przewodniczący Komitetu Nauk Prawnych PAN czynnie uczestniczył w realizacji tego kierownictwa. Nie mniej istotny wpływ wywierał na kierunki rozwoju życia naukowego jako stały uczestnik i wieloletni przewodniczący Sekcji Prawa Komisji Nauki Komitetu Centralnego PZPR. Był także przez szereg lat członkiem Komitetu Redakcyjnego „Państwa i Prawa”.

Praktyka życia państwowego pochłaniała ogromną część Jego czasu, energii i pasji twórczej. Na stanowisku dyrektora generalnego w Urzędzie Rady Ministrów spełniał szczególnie ważną rolę w procesie kształtowania prawa oraz organizacji i struktury działalności rządu. Odegrał wybitną rolę przy przygotowywaniu podstawowej ustawy naszego państwa – Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej; jako sekretarz Podkomisji Redakcyjnej i Zagadnień Ogólnych Komisji Konstytucyjnej uczestniczył w całokształcie prac konstytucyjnych. Brał także udział w opracowywaniu wszystkich ważniejszych aktów prawnych z dziedziny ustroju politycznego państwa, jak ordynacje wyborcze, ustawa o Najwyższej Izbie Kontroli, o radach narodowych, o Sądzie Najwyższym, o Prokuraturze itd. Położył osobiście olbrzymie zasługi w kodyfikacji prawa administracyjnego, zwłaszcza jako przewodniczący komisji rządowej dla opracowania projektu kodeksu postępowania administracyjnego. Brał zresztą czynny udział w opracowaniu wszystkich większych kodyfikacji ostatniego okresu, w podstawowych dziedzinach prawa sądowego: cywilnego i karnego.

Potrzeby praktyki znajdowały też zawsze żywe i bezpośrednie odbicie w Jego pracach naukowych. Działalność praktyczna w administracji państwowej i praca naukowo-badawcza spletały się u niego w jeden nurt twórczej wielostronnej aktywności. Śmierć zaskoczyła Go w okresie intensywnych prac nad reorganizacją form koordynacji wewnątrzrządowej, którą uczynić zamierzał także przedmiotem teoretycznego opracowania.

Polska Ludowa wysoko oceniła wszechstronną działalność Stefana Rozmaryna. Jego twórczość naukowa znalazła uznanie w postaci wielu nagród i wyróżnień; był między innymi laureatem Nagrody Państwowej I stopnia. Za całokształt swych zasług na polu nauki i życia państwowego odznaczony został orderem Sztandaru Pracy I i II klasy oraz Krzyżem

Komandorskim z Gwiazdą orderu Odrodzenia Polski. Swoim życiem i pracą zapewnił sobie trwałe miejsce w historii prawa Polski Ludowej i w historii nauki polskiej.

Z głębokim żalem żegnamy Profesora Stefana Rozmaryna. W naszej pamięci, Jego uczniów i współpracowników, pozostanie On nie tylko jako wielkiej miary Uczony, lecz także jako bliski nam Człowiek, którego odejście jest dla nas, także osobiście, bolesną stratą.

A. Gwiżdż, Z. Jarosz, W. Sokolewicz